

30.08.2024

Asia: VN/33074/2023

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi alkoholilain muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Länsi-Uudenmaan hyvinvointialue kiittää mahdollisuudesta lausua esityksestä alkoholilain muuttamiseksi.

Esityksen suhde muuhun lainsäädäntöön ja sitoumuksiin

Alkoholilain tarkoituksena on vähentää alkoholipitoisten aineiden kulutusta rajoittamalla ja valvomalla niihin liittyvää elinkeinotoimintaa alkoholin käyttäjilleen, muille ihmisille ja koko yhteiskunnalle aiheuttamien haittojen ehkäisemiseksi. Hallituksen esittämä lakimuutos alkoholin saatavuuden lisäämiseksi on ristiriidassa alkoholilain kansanterveysperustaisen tarkoituksen kanssa. Esitys on lisäksi ristiriidassa perustuslain (1999/731) 19 § kolmannen momentin suhteen, jossa julkisen vallan on edistettävä väestön terveyttä, taattava väestölle riittävät sosiaali- ja terveyspalvelut sekä tuettava perheen ja muiden lapsen huolenpidosta vastaavien mahdollisuuksia turvata lapsen hyvinvointi ja yksilöllinen kasvu.

Nykyiseen alkoholilakiin on pääministeri Petteri Orpon hallituksen aikana tarkoitus tehdä useita muutoksia, ja muutoksien vaikutuksia tulisi tarkastella niiden potentiaalisten yhteisvaikutusten osalta, ei pelkästään erikseen.

Hallitus selvittää seuraavaksi mahdollisuutta sallia yli 15 prosentin vahvuisten viinien myynnin vähittäismyynnissä sekä alkoholilainsäädännön siirtoa sosiaali- ja terveysministeriöstä työ- ja elinkeinoministeriön alaisuuteen. Täten hallitus suunnittelee kokonaisuudessaan valtavaa alkoholipoliittista suunnanmuutosta, joka heikentää pitkällä aikavälillä kansanterveyttä ja jolla on negatiivisia työllisyysvaikutuksia.

Hallitusohjelmassaan hallitus haluaa uudistaa alkoholipolitiikkaa “vastuullisesti eurooppalaiseen suuntaan” ja lisätä reilua kilpailua elinkeinomarkkinoilla. Haluamme tuoda esiin, ettei Euroopassa ole olemassa yhtenäistä vastuullista eurooppalaista suuntaa alkoholipolitiikan ja alkoholin käytön suhteen.

Euroopan eri valtioissa väestöllä on hyvin eriäviä tapoja käyttää alkoholia. Keskimäärin Euroopassa alkoholihaitat ovat suurempia kuin Suomessa, koska monessa valtiossa kokonaiskulutus on suurempaa verrattuna Suomeen, ja siten myös alkoholisairastavuus ja -kuolleisuus on suurempaa (THL 2023).

Esityksen mahdolliset kansanterveysvaikutukset

Alkoholi ei ole tavallinen kulutushyödyke. Se aiheuttaa päihteenä sosiaalisia ja terveydellisiä ongelmia yksilöille ja heidän läheisilleen. Alkoholihaitat eivät koske vain riski- tai suurkuluttajia. Kohtuukäyttäjillekin alkoholista voi aiheutua mm. syöpää sekä sydän- ja verenkiertoelimistön sairauksia.

On jo pitkään ollut tiedossa, että vaikuttavimmat keinot ehkäisevään päihdetyöhön ja alkoholihaittojen vähentämiseen ovat alkoholin tarjonnan ja mainonnan rajoittaminen sekä alkoholijuomien korkea verotus. Alkoholin osalta tiedämme, että kun saatavuutta lisätään, niin kulutuskin lisääntyy. Alkoholi on myrky, eikä meillä ole konsensusta turvallisen käytön rajasta.

Suomessa alkoholin käyttö jakautuu epätasaisesti eri väestöryhmissä. Suurimmat yksilötason haitat koskevat matalan koulutuksen omaavia työikäisiä miehiä, jolloin alkoholin vuoksi menetetään myös kansantaloudellisesti tärkeää pääomaa. Saatavuuden lisääminen lisää usein alkoholikuolleisuutta runsaasti alkoholia käyttävillä, koska he lisäävät alkoholinkäyttöään saatavuuden lisääntyessä.

Vuosittain Suomessa menetetään ennenaikaisesti yli 37 000 elinvuotta alkoholin vaikutuksesta, kun otetaan huomioon myös epäsuorat kuolemat (EHYT ry 2024).

Hallitus ei ole esityksessään esitellyt konkreettisia keinoja varmistaa, että alkoholin riskikäyttäjät ja liikaa juovat eivät lisää juomistaan kotiinkuljetusten sallimisen myötä. Kansainvälisissä kotiinkuljetusta käsittelevissä tutkimuksissa on käynyt ilmi, että rahaa alkoholiin käytetään verkossa kerralla enemmän, rajavalvonta ei toimi ja juomistilanteet kotona voivat pitkittyä. Tilaamisen helppous sosiaalisen kontrollin vähentyessä voikin lisätä alkoholihaittoja niin yksilöissä kuin perheissä, etenkin ongelmallisesti ja riskitasolla juovilla. (Mäkelä, P & Warpenius K 2024).

Aiemman tutkimuksen valossa on mahdollista, että alkoholinkäytön impulsiivisuus tulee kotiinkuljetuksen myötä lisääntymään. Impulsiivisuus on puolestaan keskeinen tekijä alkoholin riskikäytön ja siihen liittyvien haittojen synnyssä.

Suomalainen humalajuominen ajoittuu ilta-aikaan ja kotioloihin, ja vaikka lakiesityksessä alkoholin kotiinkuljetuksesta on rajattu pois klo 21–09 välinen aika, se tuskin tulee vaikuttamaan alkoholihaittojen vähenemiseen. Todennäköisempää on se, että tilauskerralla tilataan enemmän ja alkoholin käyttö aikaistuu, jolloin juomisen kesto pitkittyy. Humalajuominen tapahtuu 20–79-vuotiailla Suomessa 74 % tapauksista klo 21–09 ulkopuolella (Mäkelä, P & Warpenius K 2024).

Lakiesitys voisi lisätä järjestyshäiriöitä sekä muita rikoksia ja näin lisätä poliisin työtaakkaa. Erityisesti poliisin kotihälytystehtävät voisivat lisääntyä, mikäli alkoholiin käyttö kotioloissa lisääntyy esityksen seurauksena. Aiemman tutkimustiedon mukaan lähisuhdeväkivallan taustatekijöissä alkoholilla on merkittävä vaikutus. Alkoholisidonnainen lähisuhdeväkivalta on seurauksiltaan vakavampaa kuin ei alkoholiin liittyvä. Miehet ovat useammin lähisuhdeväkivallassa tekijänä, joten on mahdollista, että naisten kokema väkivalta lisääntyy. Seurannaisvaikutuksena myös oikeuslaitoksen sekä sosiaali- ja terveystalveluiden kulut voivat kasvaa.

Vastuullinen ikärajalvalvonta ja päihtyneille myynti

Lakiesitys lisäisi alkoholiviranomaisten lupahakemusten ja valvottavien kohteiden määrää sekä kasvattaisi tarvetta alkoholiviranomaisten lupa- ja valvontaresursseille. Esityksessä ehdotetaan, että alkoholijuomien toimitusten viranomaisvalvonta toteutettaisiin osin koeostojen avulla. Tutkimusten mukaan toimintatavan vaikuttavuudesta ei ole näyttöä (Valvira 2024).

Ikärajalvalvonnan arvioidaan olevan vaikeaa kotiinkuljetuksessa (Valvira 2024). Tilauksen toimittajalla on heikot mahdollisuudet valvoa kotiinkuljetuksen luovutustilanteessa vastaanottajan ikää, keitä muita on paikalla, tilassa olevien päihtymystilaa ja sitä, aiheuttaako alkoholin tilaaminen mahdollisesti muita häiriötä.

Tilanteissa, joissa alkoholin toimittaja kieltäytyy luovuttamasta alkoholia vastaanottajalle vastaanottajan päihtymystilan tai alaikäisyyden vuoksi, riskinä on fyysinen väkivalta tai sen uhka. On mahdotonta varmistaa alkoholin toimittajan työturvallisuutta, kun luovutus tapahtuu yksityistiloissa, eikä vähittäismyynnin tai alkoholiyhtiön tiloissa, jossa paikalla on muuta henkilökuntaa ja vartijoita tukemassa. (Valvira 2024).

Nykymuotoinen tapa, jossa asiakas tilaa alkoholiostoksensa Alkon verkkokaupasta ja ostaja hakee tuotteet itse Alkosta, on vastuullisen myynnin, ikärajoituksen ja henkilöstön työturvallisuuden kannalta toimiva ja hyväksi todettu toimintatapa.

Esityksen mahdolliset vaikutukset sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa

Alkoholin saatavuuden rajoittaminen ja korkea hintapolitiikka on tutkitusti vaikuttava ehkäisevän päihdetyön menetelmä, jonka vuoksi toimivaa ja vaikuttavaa alkoholipolitiikkaa ei kannata murentaa.

Tutkimustiedon valossa ei ole järkevää rapauttaa hyvin toimivaa ja vastuullista alkoholipolitiikkaa, jota muu maailma käyttää hyvänä esimerkkinä vastuullisesta alkoholipolitiikasta. Terve ja toimintakykyinen kansa on tuottavaa. Nykyinen alkoholipolitiikan suunnanmuutos tulee heikentämään kansanterveyttä sekä työllisyyttä ja tuottavuutta, joka ei kansantalouden näkökulmasta ole järkevää.

Hallituksen esityksen sivulla 49 mainitaan, että lakiehdotukseen liittyvien haitallisten terveysvaikutusten osalta hallitus panostaa terveyden edistämiseen, julkisiin sosiaali- ja terveyspalveluihin sekä lasten ja nuorten hyvinvointia tukeviin toimiin. Näillä hallitusohjelman sosiaali- ja terveydenhuoltoa, lasten ja nuorten palveluja ja päihde- ja mielenterveystyön uudistuksilla edistetään esityksen mukaan terveyttä ja turvataan lasten hyvinvointia ja yksilöllistä kehitystä tilanteessa, jossa samalla mahdollistetaan alkoholielinkeinon uudenlainen harjoittaminen alkoholilain tarkoitus ja tavoite turvaten. Esityksessä ei kuitenkaan konkretisoida millään tavoin, miten tämä on tarkoitus toteuttaa käytännössä terveyden edistämässä sekä sosiaali- ja terveyspalveluissa.

Asiakasvirrat sosiaali- ja terveyspalveluissa ovat kasvussa. Mielenterveys- ja päihdehäiriöt ja alkoholin riskikäyttö ovat edelleen yleisiä, ja samanaikaisesti sote-henkilöstöä on vaikea rekrytoida. Hallituksen esitys tulisi todennäköisesti entisestään lisäämään julkisen sektorin paineita.

Esityksen mahdolliset vaikutukset lapsiin ja perheisiin

Hallituksen esityksessä arvioidaan, että noin 6 % suomalaisista lapsista asuu päihdeongelmia kokevan huoltajan kanssa. Esityksessä myös todetaan, että näillä lapsilla on 13–17-vuotiaana

puolitoistakertainen riski mielenterveysongelmiin ja kaksinkertainen riski haitalliseen päihteiden käyttöön verrattuna lapsiin, joiden huoltajilla ei ole alkoholiongelmia.

Kotiinkuljetuksen salliminen tulee todennäköisesti lisäämään ja pitkittämään aikuisten ongelmallista juomista, joka ei ole lasten edun mukaista. Moni lapsi asuu myös kodissa, joissa on alkoholin riskikäyttöä. Pelkällä riskikäytölläkin on vaikutuksia lapsen mielenterveysoireiluun ja turvattomuuden tunteisiin.

Lasten ja nuorten turvallisuuden tunteen heikentyminen voi vaarantaa monin tavoin lasten ja nuorten kasvua ja kehitystä myös myöhemmällä iällä, kuten heikentää heidän koulumenestystään ja sosiaalisia suhteitaan. Koulumenestyksellä on vahva yhteys aikuisiän terveellisiin elinvuosiin ja hyvään tulotasoon. Lapsiperheissä, joissa toisella tai molemmalla vanhemmalla on alkoholiongelma tai alkoholin riskikäyttöä, voi lapsen hyvinvointi ja yksilöllinen kasvu nyt ehdotetun muutoksen takia entisestään heikentyä. Suomi on lupautunut kansainvälisissä sopimuksissa suojelemaan lasten turvallista ja tervettä kasvua. Alkoholin kotiinkuljetuksen salliminen on ristiriidassa sitoumuksen kanssa.

Kotiinkuljetuksen salliminen tulee todennäköisesti lisäämään nuorten alkoholin saatavuutta ja voi lisätä nuorten päihteidenkäyttöä. Kansainvälisen tutkimusdatan mukaan ikärajavaltonta ei ole kotiinkuljetuksissa toimivaa. (Mäkelä, P & Warpenius K 2024).

Lopuksi

Jos pääministeri Orpon hallitus vahvasta tieteellisestä näytöstä huolimatta vapauttaa alkoholin saatavuutta kotiinkuljetuksen sallimisen osalta, tulee kotiinkuljetuksen tapahtua Ruotsin mallin mukaisesti, jossa alkoholiyhtiö Alkon monopoli vastaisi kokonaisuudessaan alkoholin kotiinkuljetuksesta.

Länsi-Uudenmaan hyvinvointialue ei puolla alkoholilakiin alkoholin kotiinkuljetuksen osalta esitettyjä uudistuksia, vaan esittää niiden hylkäämistä.

Nurvo Tiina
Länsi-Uudenmaan hyvinvointialue